

ÇEVRECI VE DİSTOPIK ROMAN MANVES CITY'E BİR BAKIŞ

ÖZ: On iki yıllık aradan sonra *Sürüklenme* ve *Manves City* adlarında iki roman yayımlayan Latife Tekin, *Manves City*'de, Türkiye'ye dair geniş kapsamlı sembolik eleştirilerde bulunur. Distopik mekânlar, kayıp kişiler ve karamsar, kötücül izleklerle eklemelenen romanda, ekofeminist (feminist ekoloji) ve çevreci bir eleştiri hâkimdir. İlk romanı *Sevgili Arsız Ölüm*'den itibaren doğaya ve topluma yakın duran Latife Tekin'in eserlerinde zamanla çevreci eleştiri bakış ve bu anlayışla işlerlik kazanan ekofeminist tavır ve bunların sonunda çevreci bir roman anlayışı yaygınlık kazanmıştır. İşçilerin zor şartlarda çalışmaları, fabrikaların doğayı tahribi, erki elinde bulunduranların adaletsizlikleri, insanların yok olan doğayla paralel yozlaşan yapıları üzerine inşa edilen *Manves City* romanı, bu çalışmada özellikle çevreci roman, eleştiri ve ekofeminizm unsurları bağlamında incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Çevreci eleştiri, çevreci roman, distopya, ekofeminizm, Latife Tekin, *Manves City*.

A Review on the Environmentalist and Dystopic Novel *Manves City*

ABSTRACT: After a twelve-year break, Latife Tekin published two novels named as *Sürüklenme* and *Manves City* and she criticises Turkey in an extensive symbolic way in *Manves City*. Ecofeminist and environmental criticism is dominant in the novel where dystopic places, missing people, pessimistic and malicious themes are articulated. Latife Tekin, who has been close to nature and society since her first novel *Sevgili Arsız Ölüm*, has gained the understanding of environmentalist novel in time resulting from environmental criticism and ecofeminist approach. In this study, the novel *Manves City*, which was built on the workers' difficult working conditions, factories' destruction of the nature, authorities' injustices, and people's degenerating characteristics in parallel with the nature's gradual extinction is analysed in the context of environmental novel, criticism and ecofeminism.

Keywords: Environmental criticism, environmental novel, dystopia, ecofeminism, Latife Tekin, *Manves City*.

TÜRK LÜK BİLİMİ ARAŞTIRMALARI
JOURNAL OF TURKOLOGY RESEARCH
46. SAYI / VOLUME
2019-GÜZ / AUTUMN

Sorumlu Yazar
Corresponding Author

Bilâl KAS

Ankara Hacı Bayram Veli Üni.
Lisansüstü Eğitim Ens.
Doktora Öğr.

bilal.kas@hbv.edu.tr

ORCID: 0000-0003-1355-5681

Gönderim Tarihi
Received
02.09.2019

Kabul Tarihi
Accepted
02.12.2019

Atıf
Citation
KAS, Bilâl (2019). "Çevreci ve Distopik Roman *Manves City*'e Bir Bakış, *Türklük Bilimi Araştırmaları*, (46), 65-87.

ARAŞTIRMA MAKALESİ
RESEARCH ARTICLE

Latife Tekin, 1983 yılında *Sevgili Arsız Ölüm* adlı romanını yayımlayarak edebiyat dünyasında ismini duyurur. Taşradan İstanbul'a gelen bir ailenin yedi çocuğundan biri olarak köyden kente göçün yarattığı sorunları görür, kır-kent ikilemine bizzat tanıklık eder. Köyden kente göç süreci içinde büyüyen Tekin, bu sürecin özgün seslerinden biri (Belge, 2006: 241) olarak tanımlanmasının yanında kullandığı dille, halk kültüründen beslenen fantastik anlatımıyla, roman öncesini ve roman sonrasını birleştiren modern üslubuyla Türk edebiyatına taze bir hava getirdiği (Moran, 2001: 53, 91) söylenerek, yenilikçi- öncü yazarlar arasında anılır. Osman Gündüz (2007: 4/369) Tekin'i şiirsel üslubu ve geleneksel anlatma formlarından yararlanması yönüyle öne çıkararak, metaforik dil malzemeleri ve masal öğeleriyle beslediği popüler konularla, siyasal içerikli romanlar yazdığını belirtir. Büyülü gerçekçilik akımı içerisinde konumlandırılarak, Gabriel G. Marquez'le de ilişkilendirilen sanatçı, yöneldiği kaynakların yerliliği ve özellikle Türk masal, destan ve halk hikâyelerinden öykünerek yarattığı dili, devrimci söylemle dindar söylemi harmanladığı alışılmış akışın dışında kurgularıyla, özgün eserler oluşturmuştur (Korat, 1998: 329).

Masal ve masalların organik yapısında yer alan büyülü hâlin etkileri, Tekin'e çocukluğundan mirastır. Çocukluk yıllarında okumaya başladığı masal kitapları ondaki gerçek-hayal ikilemini ve düzlemine beslemiştir (Atik 2011: 20).

Latife Tekin'in *Sevgili Arsız Ölüm*'le 1983 yılında başlayan sanat yaşamı *Berci Kristin Çöp Masalları* (1984), *Gece Dersleri* (1986), *Buzdan Kılıçlar* (1989), *Aşk İşaretleri* (1995), *Ormanda Ölüm Yokmuş* (2001), *Unutma Bahçesi* (2005), *Muinar* (2006) adlı romanlarıyla devam eder. 2018 yılında yayımladığı *Manves City* ve *Sürüklenme*'yle okuyucularının beklentisini aynı anda çıkardığı iki romanla karşılar.

Yoksulluk, işsizlik, eşitsizlik gibi toplumsal sorunları, olumsuz hayat koşullarını çağrıştıran sembolik unsurlarla işleyen sanatçı, seçtiği mekânlarla fakir, ezilen insanların acılarını, eksikliklerini doğadan koparmadan, doğanın içine yerleştirerek anlatmayı seçmiştir. *Yoksul insan, olmayan, bir sürü şeyi olmayan insandır ya... İşte bu bir sürü şeyi olmayan insanlar, bir sürü şeyleri olmayarak nasıl yaşıyorlar, kendilerini bu dünyada nasıl taşıyorlar, bütün bunlar beni çok ilgilendiriyor* (Savaşır, 1987: 133) diyen Latife Tekin, toplumcu temalarının yanına, zamanla bütün eserlerine yayılan doğanın tahribine, canlı bir varlık olmasına rağmen, bu şekilde algılanmayıp hor görülmesine ciddi tepkiler geliştiren hikâyeler de ekler. Romanlarında yer alan bu küçük insan hikâyelerinde doğa canlı bir varlık olarak sunulur.

İlk romanlarından beri doğaya yakın duran Tekin, altıncı romanı *Ormanda Ölüm Yokmuş*'ta çevreci duyarlılığını hissettiren, sonraki romanı

Unutma Bahçesi'yle sanatçıda çevreci bakışın geliştiği, feminist bir görüşle çevreci hassasiyetin zenginleştirildiği görülür. *Muinar* adlı romanında doğaya karşı geliştirdiği tavrı, siyasi ve feminist bir özellik kazanarak, eko-feminist/ eko-sosyalist yaklaşımları ile bir tür sistem eleştirisine dönüşür (Macit, 2013:5).

Latife Tekin, yazma serüveni boyunca insanlara mesafeli yaklaşır. Bunun nedeni de insanın doğaya hükmeden, kendine bir yaşam alanı oluştururken doğanın yaşam hakkını elinden alan üstten ve dayatmacı tavrıdır. Dünyanın canlı bir varlık olduğunu düşünen Tekin, savaşın yarattığı olumsuz sonuçları sadece insanların cephesinden yorumlamaz ve dağlarıyla, ovalarıyla doğayı, acı çeken bir varlık olarak algılar (Aydın, 2008).

2000'li yıllarla birlikte çevreci-doğacı hareket çalışmalarının sayısı arttığı gibi buna doğru bir orantıyla, yeryüzünün ciddi bir yıkıma uğratılması yönünde, ekolojik dengenin alt üst edildiği birçok yenilik(!) de yapılır. Dünyanın çeşitli ülkelerinde santrallerin inşası, kimyasal ve nükleer silah denemelerinin artışı, fabrika atıklarının yoğunluğunun artışı gibi sorunlar çoğalır. Türkiye'de de ciddi hastalıklara, canlı ölümlerine neden olan, doğanın dengesini bozan birçok uygulamaya sert eleştiriler içeren *Manves City* romanı, sadece doğacı, çevreci bir roman olarak tanımlanamaz. Bunun yanında kadının nesneleştirilmesine bir başkaldırı içerir. İşçilerin problemlerinin farklı anlatım teknikleri kullanılarak dile getirildiği, doğa katliamının akıl almayan boyutlarının anlatıldığı, toprağa ve insana hükmeden erk'i elinde bulunduran kişilerin acımasızlıklarının üzerinde durulduğu, sembolik ve yabancılaşmış bir ilçe yaratan Tekin, isimleri her şeye ve herkese yabancı, ancak okurlara tanıdık gelen bir Türkiye panoraması oluşturur. Bu panoramada doğanın yıkımı, bozumu, ailevi ve cinsel ilişkilerin yozlaşmalarıyla paralel olarak verilir.

Latife Tekin'in Türkiye'ye karşı ve yaşama dair oluşturduğu sanatçı sorumluluğuyla yarattığı kurmaca dünyada, birbiriyle ilintili birçok acı olay art ardına okuyucuya sunulur. Kaybolan bir kız çocuğunun peşinde onu arayan üvey babanın kısa yolculuğuyla beraber, birçok kayıp, yaşanmamış, ertelenmiş hayatlar çevreci bir eleştiriyle, eko-feminist bir duyarlılıkla anlatılır.

1. Çevreci Roman, Eko-Feminist Eleştiri ve Manves City

Aydınlanma Çağı'yla birlikte dünyaya yayılan, insanı yaşamın merkezine alan fikir, Tanrı'nın işlerliğini yitirdiği ve artık dünya işlerini tek başına insanın yürütebileceğidir. İnsanın her şeyin öznesi olmaya başlaması, Sanayi Devrimi hamlelerinin art arda gelmesi, hükmeden, ekonomiyi, hızı, üretimi ve kârı önemseyen bir insan tipi yaratır.

Makineleşmenin ve teknolojinin birçok yeni iş alanı oluşturduğu yeni-dünya düzeninde, doğa, her imkânıyla ve insana sunulmuş tüm zenginliğiyle savunmasız kalır.

Kapitalizm ve liberalizmin uzantısı, büyük sanayi ve teknoloji imparatorluklarının yarattığı yıkıma sessiz kalmayan birçok sivil toplum örgütü, kurum, kuruluş ya da kişinin çalışmaları ve raporları modern insanı çok da etkilemez. Her türlü gerçeğin ya da haberin modern insan üzerindeki etkisinin gün içindeki yaşam hızına paralel kaybolması düşünüldüğünde, bilim insanlarının hazırladığı makale, rapor ya da verilerin çok da etkili olmadığı görülür. İnsanları asıl etkileyen rakamlar, tablolar, şablonlar veya istatistiksel veriler değildir, insan bilincine ulaşan hikâyelerdir (Oppermann, 2009: 5). Latife Tekin bu bağlamda, *Manves City*'i, sırf güzel ve etkileyici bir hikâye anlatmak için değil de okuyuculara yeni düşünme alanları yaratmak endişesiyle, çevreci bir mantık kurarak oluşturur. *Güzel anlatılmış pek çok hikâye var, birbirimize onları aktarırdık. Nihayetinde, ben kendimden yola çıkarak, bu dünyada ne aradığımızı anlama çabası içindeyim* (Özer, 2005: 123-127). Bu ifadeleri bile gösterir ki Tekin, insanlara güzel sözler söylemenin yeterli olmayacağı kanaatinde, yaşamın içinde sürekli bir yolculukta ilerleyen bireyin toplum içindeki değişimi, gelişimi ve var olma problemlerinin peşindedir.

Sanayi imparatorluklarının yarattığı dayatmacı düzende var olmaya çalışan insan, dünyada tek başına yaşamamaktadır, diğer canlıların ve doğanın yaşam hakkını gasp etmeye hakkı yoktur, düşüncesi çevreci eleştirinin özünü oluşturur. Çevreci eleştiri; kapitali, erk'i elinde tutan ve bu gücü doğanın, insanların iyiliğine kullanmayıp, kendi çıkarları için sarf eden kişilerin karşısında, yarattıkları doğa hikâyeleriyle savaşlarını sürdürmektedirler. Latife Tekin, bu romanında işçi- patron, ezen- ezilen ilişkisini, toplumcu gerçekçi eserlerin klişesinden, doğayı katleden erk ve doğanın savunmasız bedenine çok benzeyen edilgenliğiyle kadın bedeni üzerinden işleyerek farklı bir düzleme çeker.

Ekofeminizm ya da diğer adıyla feminist ekoloji, dünyadaki büyük sanayi güçlerin yayılcı politikaları insanı ve doğayı kendi çıkarları yönünde sömürürken, çevreci eleştirinin mantığından ilerlemiş ve doğanın tahribi, bozulması, hoyratça kullanılmasıyla kadın bedeni arasında ilişkiler kurarak ortaya çıkmıştır. Ömer F. Huyugüzel (2018: 140) feminist ekoloji teriminin ilk defa 1974'te Fransız feministi Françoise d'Eaubonne ile Amerikalı feminist araştırmacılarından Rosemary Ruether tarafından dile getirildiğini ve bu fikirlerin ardından anarşizm ve sosyalizm üzerine eserler vermiş olan Murray Bookchin'in sosyal ekoloji hareketini başlattığını ifade eder. Latife Tekin de *Manves City*'de feminist, sosyalist ve ekolojik dengeyi korumaya çalışan ciddi bir tavır geliştirir.

Romanda, *Manves City*, Vedplast ve çiftlik sahibi üç güç odağından bahsedilir. Özellikle *Manves City*'nin doğada yarattığı yıkım üzerinde durulur. Bu bağlamda çevreci eleştiri özelliklerini barındıran roman, doğaya her türlü tecavüzde bulunan güç odaklarının aynı tavırla kadın bedeni üzerinde kurmaya çalıştığı acı ve yok edici uygulamaların özellikle üzerinde durulduğu hikâyelerle, feminist ekolojiyle birleşir, böylelikle büyük bir çevreci- feminist olay örgüsü dairesi oluşmuş olur.

Latife Tekin'in *Manves City*'de, "doğa- kadın- sömürü" üçgeninde ilerleyen çevreci roman yaklaşımı, kadının da doğayla birlikte sömürülüşünü anlatan trajik hikâyelerle feminist bir söyleme ulaşır. Ekonomik gücü elinde bulunduran insanların, savaşları yöneten komutan ve devlet yöneticilerinin genel olarak erkek olduğu düşüncesinden ilerleyen feminist odaklı fikir, çevreci eleştiriyle zenginlik kazanır. Bu bağlamda, dayatmacı erkek egemenliğindeki fikir sisteminde, erkek, akılla özdeşleştirilirken, kadın, aşağı bir ırk olarak algılanır ve kendi düzeyindeki doğayla ilişkilendirilir (Berktaş, 1996: 73).

Doğanın üretken özelliğiyle, kadının doğurganlığı benzerlikler taşır. Her ikisi de bir üretim içindedir. Ekonomik gücü elinde bulunduran zihniyet, kadının fiziksel özelliklerini eksik bulduğu için, ikinci sınıf bir işçi olarak değerlendirir. *Manves City*, doğanın yanında, yarattığı kültürel ve insani yıkım içerisinde kadın ve çocukları kullanır, ezer ve yok eder. Vedplast'ın sahibi Vedat'ın kurbanı olan Eda, yalnızca küçük bir kız çocuğudur. İşçi kadınlar para kazanmak, ayakta kalabilmek için, erkeklerin dünyasında birçok acımasızlıkla karşılaşır. Dayak, işkence, taciz gibi insanlık dışı uygulamalara maruz kalan kadınlar, bu eziyetleri, doğayı kurban eden erk sahiplerinin oluşturdukları dünyada çekerler.

Doğayı savunmasız bularak her türlü saldırıda bulunan erk, kadına da çok farklı bir tavır sergilemez. Ekofeminizm, doğa üzerindeki hâkimiyetin bir sonucu olarak ortaya çıkan çevresel tahribatla, kadın üzerindeki ataerkil güç arasında benzerlikler kurar (Olgun, 2017: 388).

Erkek egemen düşünce sistemi, doğa ve kadın üzerinde egemenlik kurmaya çalışır. Yönetici sınıfın ekonomik çıkarları için, her türlü hizmeti göstermesi beklenen doğayla, erkeğin yanında yardımcı vazifesiyle var olan kadın ilgisi, ekofeminizmin hareket noktası olmuştur. Ekofeministler, kadınların ve doğanın acımasızca kullanılmasının özünde feodal düşüncenin, kapitalizm ve sömürgecilik gibi sistemleşmiş fikirlerin yer aldığını savunmuştur. Ataerkil düşünce sisteminde esas olan fikrin "egemenlik" kurmak üzerine şekillendiğini saptayan ekofeministler, doğaya ve kadına bu bağlamda yaklaşarak, kurtuluş formülleri geliştirmişlerdir (Tamkoç, 1996: 77- 78).

Erkeklerin, doğaya davrandıkları gibi kadına davranabileceği hakkını kendilerinde görmelerine meydan okuyan (Kümbet, 2012: 190) ekofeminizm, tek bir soruna odaklanmayarak, farklı çözüm yolları bulmak için, sömürülen, horlanan, yok sayılan, baskı altında tutulan her türlü grubun yanında yer alır. Erk'e karşı savaşında odaklandığı nokta, kültürel yapıyı değiştirmektir. Toplumsal bir cinsiyet mekanizmasında her canlı için adil paylaşımın yanı sıra tavrı belirler. (Doğan, 2015: 680).

Feminist ekoloji, doğanın ciddi tahribatlara uğradığı gerçekliğinin duyarlı çevrelerce kabulüyle varlığını devam ettirir. Sosyalist, toplumcu fikirlerle gelişen sosyal ekoloji ya da diğer adıyla ekososyalizm de çevreci eleştiri ve romanın içinde bu düşünceleri savunan yazarlar tarafından kendine yer bulur. Latife Tekin'in de yakın durduğu sosyal ekolojide, kadın-emek-sermaye gerçekleri üzerinden üretim-ekonomi odaklı, kadının kazancının, varlığının savunulduğu görülür. Doğadaki ekonomi ile insan ekonomisi arasındaki ortaklık ve erkekle kadının her türlü sosyal hakkının eşitliği üzerinde durulur.

Doğanın insan elinde hesapsızca kullanımı konusunda fikirler yürüten, sorunlara çareler arayan çevreci eleştiri ve kadın- doğa sömürüsü üzerinde düşünen feminist çevreci görüş, modern dünyanın imkânlarıyla sistemli bir şekilde yok sayılan, doğanın ve kadının yanında yer alır. Kadın veya doğayı; ezilmeleri, erk tarafından egemenlik altına alınmaları gibi yönlerden savunan bu iki görüşte, doğaya ve insana büyük bir sevgi, hoşgörü vardır.

Latife Tekin, bireyin sosyal bütünlüğü içinde eserlere yansıtılmasını amaçladığı toplumcu tavrına ek olarak, kadına ve doğaya, sömürü düzeninin acı çeken unsurları bağlamında yaklaşır. Ele aldığı modern ve korkutucu derecede duygusuz özelliklere sahip, doğasından uzaklaşmış *Manves City*, kapitalizmin iş hayatında en bariz şekilde görüldüğü, işverenlerin kârından başka bir düşüncenin hâkim olmadığı, kötülükler saçan yapay bir şehirdir. Şehrin adı da her anlamda yabancılaşmayı karşılamaktadır. Kapitalizmi, büyük güç Amerika'yı ve yaygın dil İngilizceyi çağrıştırmaları bakımından *Manves City*, Türkçeye yabancıdır. Türkiye'de küçük bir ilçede sanayileşmenin geldiği boyutu yansıtması bakımından eser önemli eleştiriler içerir. Erice'de yaşayan insanların, geleneklerine yabancılaşmalarının, yoz bir alt kültürün esiri olduklarının tespiti yapılır. Bunlara paralel gelişen doğa kıyımı ve kadın bedeninin yok edilişi ise sanayileşme, ataerkil düşünce, erk'i elinde tutan erkeklerin kadını tüketmeye yönelik tavrıyla birlikte verilir.

2. Modern Bir Masal Anlatıcısından Modern Bir Ağıt

Latife Tekin, ilk romanı *Sevgili Arsız Ölüm*'le başlayan edebiyat yaşamında masal, halk hikâyesi, destan gibi geleneksel türlerin imkânlarından yararlanarak, büyülü gerçekçilik akımının temsilcileri arasına girer. *Manves City*'de, her şeyi bilen ve okuyucusuyla konuşan, masalcı kimliğini terk etmeyen sanatçı, bu eserinde fantastik öğeleri kullanmamayı tercih etmiştir. Tekin tarafından, yaşadığı dönemin insanına ve doğasına yoğun eleştiriler içeren eser, nesir türünde modern bir ağıt olarak da okunabilir. Yitip giden değerlere, öldürülen çocuklara ve kadınlara, hakkı gasp edilen emekçilere ve özellikle şiddetle hâkimiyet kurulan doğanın yok oluşuna bir ağıttır. Eserde halkın vicdanını, yine halkın diliyle, Karacaoğlan, Yunus Emre canlılığı ve doğallığında aktaran farklı bir anlatıcı, ara ara kendini hissettirir. Bu kısımlar, roman içerisinde, italik yazıyla okuyucuya sunulmuştur. Eserin geneline yayılan, Anadolu'nun hikmet, bilgelik özelliklerini içeren sesin sahibi, doğayla mücadele etmeyen, barışı sağlamış karakteriyle öne çıkar.

Modern insanların yarattığı yapay ve vahşi doğada, bir kadın olarak yalnız kalan Nergis'in çaresizliğinin anlatıldığı kısımlarda, halkın sesi kendine yakışır biçimde, dua ışıltısıyla belirir. Bu sestten önceki "sır olmak" deyimini, tam da halk hikâyelerine ya da masallara yakışır tavrı, tamamlar niteliktedir. *Serco'yla, Nergis'in nikâhsız kocasıyla kaçıp sır oluvermişti. Biz mahvolduk, Rabbim çocukları kayırsın bundan sonra* (Tekin 2018: 15)¹. Halkın bağrından koptuğu izlenimini veren bu sözlerde, anlatıcının tarafsız sesinin dışına çıkılarak, tabiatla iç içe yaşayan doğa insanının sesi duyulur.

Beş yıl aradan sonra memleketine dönen Ersel'in duyguları da doğayla barışık günlerden yadigâr sözlerle, bir türküden çıkmışa benzer şekilde ifade edilir. Yine "içini yakmak" deyiminin ardından gelen türkü dizeleriyle, türkü yakmak, ağıt yakmak bütünleşir. *Gelincik tarlalarını görecekmış gibi başını cama yasladığını mırıldandı hafifçe, Manves'in altında kalan gençlik anıları içini yakmış. Gölgede'nin yolu bataklık sevdiğim, Badamlıyı aş da gel* (s. 24). Tabiatla barışık yaşanan yıllardan sızan bu sesler ve sözler, Latife Tekin'in özellikle çevreci ve feminist çevreci anlayışına uygun olarak seçilmiştir.

Ersel, saf bir güzelliği olan Bahal'e karşı bir istek içindeyken, çiftlikteki inekler, Bahal ve Ersel'in cinsel isteği bir arada sunulur. Bu gerçekliğin ardından gelen ve halkın sesinden kopan sözler yine bir bütünlük

¹ Makalede inceleme konusu yapılan *Manves City* romanına yapılacak bundan sonraki atıflar sayfa numarası gösterilerek yapılmıştır.

taşır. *Saide Hanım'la ikisi ineklerin ıslak memelerini silip kurularken Ersel kapıya doğru çekildi, gözlerini Bahal'den alamıyordu... Taktık memeyi makineye, akıttık sütü tencereye* (s. 83). Latife Tekin'in türkülerin üslubunu, tekrarlarını hatırlatan bu söylemi önemseydiği, romanda ezilen ve yabancılaştırılan bireylerin, özellikle kadınların, hafızalarının gizli köşelerinde kalmış, hatırlanmaya muhtaç bu sözlerin, tabiatın insan yaşamının merkezinde yer aldığı zamanların, yani, toplumun bilinçaltının sözleri olduğu düşünülebilir.

Doğanın içinde, tabiatla barışık yaşayan geçmiş zaman insanların unutulmayan sesinin yanı sıra, işçilerin çalıştıkları yerlere sundukları dilekçeler ve şikâyet yazıları da Latife Tekin'in toplumcu tavrını, sosyalist bakışını yansıtmaya bakımından önem taşır ve anlatıma da temayla uyumlu olması nedeniyle bütünlük katar.

Roman, anlatıcının okuyucuya sorduğu sorularla başlar ve Nergis'i olanları aktarmada kendine bir yardımcı olarak seçtiğini duyurur. Masallara has –mış'lı anlatımı yer yer kullanan anlatıcı, okuyucuyla samimi bir söylem de kurar. *Arkasında bıraktığı insanların çoğunu hayat bir tarafa savurmuş. Doğruyu söylemek gerekirse Nergis de kendini daha yeni yeni buluyordu, Erice'ye döndükten sonra aylarca işsiz dolaşmıştı* (s. 34).

Okuyucuyla senli benli bir konuşma havası oluştururken, bunun dozunu da iyi ayarlar. Ancak, sadece okuyucuyu hikâyenin içine çekmek değildir amacı. Bu tavır, yine doğaya yakın duran insanların mutlu günlerinden kalma samimiyetin yansımaları ya da kırıntıları olarak düşünülebilir.

Nergis'in köşe yazıları, Erice'deki doğa kıyımlarını, işçilere yapılan haksızlıkları “ben” dilinin yarattığı samimiyetle buluşturarak, esere canlılık katar. Aynı zamanda şiirsel ifadeler de taşıyan bu yazılarla romandaki farklı söylemler, anlatıcı ve bakış açıları yakalanarak, çeşitlilik de oluşturulur. Nergis'in gazete okurlarına seslenme ve özellikle işlenen suçlar, yapılan hak ihlalleri, doğada bile isteye oluşturulan tahribat konularındaki, okura bilgi verme görevi, romanın anlatıcısı dışında birine, Nergis'e, verilerek, roman, kuru bir anlatıma girme tehlikesinden kurtarılmıştır. Ersel'in oyuna getirilmesi, tutuklanması, Eda'nın cesedinin bulunması, Nergis'in son köşe yazısıyla duygusal anlamlar kazanır. Anlatıcı, masallara has bir özellikle, olayları art ardına sıralarken, duygusal boşluğu, bu yazılar sağlar.

Yas da bizim mücadele de ertelemeyip değineceğim hafta arasında, dinle bak ne diyor Eda sana. Ben güpgüzel bir kızdım, su damlası gibi gözlerim, boğazımda yaprağımla hayatımın baharındaydım, mayısında bile değil, martındaydım güneşin (s. 148).

Alıntılanan cümlelerde, çocuk bedenine kıyım ve tecavüz, doğa unsurlarıyla birlikte verilerek, Tekin'in feminist çevreci tutumu sunulmuş olur. Bir kayıp insan hikâyesi gerçeği de Zeynur'un ardında bıraktığı hatıra defterinin sayfalarında aydınlanır. Acılı, isyankâr, hastalıklı ama yer yer umut dolu cümleler içeren yazılarda, yalnız bir kadının sevgiyi, özgürlüğü ve rahat bir yaşamı özleyişi anlatılarak, kimsenin masum olmadığı, ama kimsenin de suçlu olmadığı üzerinde durulur ve “*küçük insanlar*”ın ege-men güç odaklarınca, ezildikleri hususunun altı çizilir.

Nergis ve Zeynur'un yazılarıyla, insan hayatlarına farklı açılardan bakılması sağlanırken, ağır ve insanlık dışı, suç niteliğinde olaylar anlatılarak, okuyucuyu çarpması, duygulandırması, kızdırması amaçlanır. Toplumcu ve eleştirel söylemin her sayfada hissedildiği romanda, kuru, açık ve net ifadelerden oluşan, kısa işçi dilekçeleri, şikâyet mektupları yer alır. Bu kısa yazılar sayesinde, alt sınıfın sesi, romana kahraman olarak katılmayan, gerçek hayatta da kayıp sayılan işçilerin, ezilenlerin sesi duyurulmuş olur.

Kart basarak lavaboya girip çıkan bant işçisi daha ne kadar haksızlığa uğrayacak? Günlük on beş dakika izin süresini aşır üç dakika fazladan ihtiyaç giderdiğimiz için performans karnemize eksi puan yazılıyor, ücretlerden tuvalet kesintisi yapılması insanlığa sığmaz. (...) Beni klima odasına çekerse kurtulma imkânım yok. Fabrikada hem üretim şefi hem de imam olduğundan üste çıkar. Vardiyadan sonra gece mesaisine yazmaması için yardımcı olmasını söylüyorum (s. 35-37).

İşçilerin yazdıkları her söz, yaptıkları tüm eylemler ve direnişler, boşlukta kaybolan sesler gibi karşılığını bulamadan yok olur. Yazılanlara cevap niteliğinde olmayan, ancak işverenin sesinin de duyulmasını sağlamak için, üstten ve zorba bir söylemi taşıyan, patron bildirimleri de romanda yer bulur.

Çok sesli bir anlatımın tercih edildiği romanda, her sınıftan insan konuşturularak, ezen ve ezilen çatışması daha da görünür hâle getirilir. Nergis'in sözcüsü olduğu doğa ise, ezilen sınıfta kadın ve çocuklarla aynı safta yer alır. Latife Tekin, işçisiyle, patronuyla, masumuyla, suçlusuyla, göçmeniyle birçok kişiyi eserinde canlandırırken, onların asli hakları olan yaşam hakkı üzerinde durur. Birden çok bakış açısıyla konumlandırılan kişiler, kendilerine, doğaya ve sevdiklerine, yani her giden değere bir ağıt yakarlar.

3. Büyük Bir Hız'la Yok Olan Doğa ya da Modern Zamanın Yok Edici Gücü

Latife Tekin'in yaklaşık bir haftaya sığdırarak anlattığı, doğanın ve emekçi insanların kayboluş hikâyesi olan eser, Türkiye'nin bugünü ve geleceğine dair, kötümser düşünceler içerir. Eserde, romanın yayımlandığı 2018 yılına paralel gerçeklikler anlatılır. *Manves City*, teknolojinin acımasızlığının ve hızının; insanı, doğayı, önüne ne çıkarsa yıkıp geçtiği, 2000'lere uygun, “*ne olsa gider*” mantığının egemen olduğu, ahlaki ve manevi değerlerin yitirildiği bir dönem hikâyesidir.

Romanda, Ersel'in yaklaşık bir hafta süren, kayıp kızı Eda'yı bulma serüveninin yanı sıra, beş yıl içinde, Erice'de yaşananlar da geriye dönüşlerle, özetlerle anlatılır. Ersel, beş yıllık cezasını çekip bitirdikten sonra, memleketi Erice'ye gelir. Yolunu şaşırarak, bulamayacak kadar değişen Erice'de dönem şartlarına uygun olarak her şey hızlı bir dönüşüme uğramıştır. Romanda doğanın tahribi, insanların her türlü bunalımı “hız” üzerinden verilir. Hız da teknolojiyle iç içe ilerleyen bir unsur olarak, Erice'nin tüm evlerine, insanlarına sirayet etmiştir. Hız'la değişen sadece doğanın görünümü ya da özü değildir, insanların yaşam şekilleri, maneviyatları, kültürel değerleri de erozyona uğramıştır.

Romanda “hız”la değişen, tükenen, kaybolan değerler; modern ve kuşatıcı zamanın ezici gücü “hız”la, süratle birlikte verilir. Bu sunuş, modern zamanlar içinde yitirilen doğa ve kadın bedeni yoğunluklu işlenerek, Tekin'in feminist çevreci tutumunu besler. Kaybolan değerlerin yanında, insan hayatları, çocuk bedenleri ve ruhlarının gezindiği tabiat da vardır.

Tabiatın can çekişen sesinin ya da görüntüsünün farkına varılamadığı, erk'i ellerinde tutanların yarattıkları hız'la, sersemleşen insanlar, bu modern zamanın suskun köleleridirler. İnsan iletişimde ön plana çıkan kadın-erkek ilişkileri, küçük bir ilçe olan Erice'de bile, belli ve radikal değişimler geçirmiştir. Ersel ve Nergis'in çocukluk yıllarından itibaren başlayan teknolojinin doğaya hükmü ve hızla insanları makineleştirmesi, aşk, evlilik ve aile kurumunu da zedelemiştir.

Ersel ve Nergis birbirlerine hiçbir zaman duygularını söyleyememiş iki âşıktırlar. Şartlar onları tuhaf bir akrabalık ilişkisine götürmüştür. Ersel'in üvey amcası Serco'yla birlikte olan Nergis, Ersel'in Zeynur'la nikâhsız yaşadığı eve ilk eşinden olan iki erkek çocuğuyla gelir. Evin içinde hiçbiri öz olmayan tuhaf bir üvey ilişkiler ağı örülür. Bu ağ, tüm Erice insanlarını sarmıştır. Geleneksel Türk aile yapısına, kültürüne ve dine ters ilerleyen, bu aile yaşantısındaki ciddi değişimlerin nedeni üzerinde durulmaz. Yalnızca mutsuz, köksüz ve üvey ilişkilerin varlığı egemen güçlerin teknolojiyle koşut ilerleyen ezici ve yok edici varlıklarıyla

birlikte verilir. Kültürel bozulmanın nedenleri doğadan kopmaya, uzaklaşmaya bağlanabilir. Romanda, sağlıklı gelişen ve mutluluk içeren bir beraberlik yoktur. Bu da tamamen hız'ı önceleyen, anlık yaşamlarla, kaçışlarla, geçmişin köklerinden habersiz olmakla açıklanabilir.

Nergis ve Ersel'in mutluluğu arasında bir hayalet gibi varlığını sürdüren, Zeynur'un hızlı ilerleyen aşk ilişkileri, dönem insanının zaaflarını gösterir niteliktedir. Zeynur, bir doktorun önerisiyle yazmaya başladığı notlarında sevilmediğini, sevmediğini, gerçek bir yaşam sürmediğini, deliliğe doğru ilerlediğini anlatırken, tüm insanlıkla birlikte, kendini "zombi"ye benzetir.

Bunlar işte yaşar gibi görünürler, işe gider eve döner yemek yapar soba yakar, bulaşık yıkar, konuşur ağlar, gezer güler eğlenir! Fakat dönüp baktığında aslında çoktan intihar etmiştir o insan. Gününü yaşar, borçlarını öder ama geleceğe dair hiçbir düşünce barındırmaz... Sen hiç zombi gördün mü işte bendeniz. 5 yıllık bir evlilik, bunun bir yılı kaçak 2 yılı da askerliği beklemek, topladığında 1 yılı ayrılıklarla geçen kalan bir yıl da günasırı dayak ile yaşanmış bir evlilik (s. 92-93).

Zombileşen, yüzeyselleşen ve aklını yitirme aşamasına gelen, kadın kurbanlardan biri olan Zeynur, kızı Eda ile yalnız kaldığında, Ersel'i bir kurtuluş reçetesi gibi görür ve onunla nikâhsız yaşamaya başlar. Erkeğe ihtiyacı olan, güçsüz ve tek başına var olamayan kadın, tıpkı doğa gibi savunmasız, her türlü tehlikeye açıktır. Bir kurtarıcıya ihtiyaç duyan kadın, yeni şehir kültüründe ve zamanda edilegendir. Küçük kız ve erkek çocukların çabuk büyüdüğü, ama çocuk kaldıkları realitesinin yansıması olan Zeynur'un arayıp da bir türlü bulamadığı sevgi, içindeki büyük boşluktan kaynaklanmaktadır. Hayatın hızına ve olanlara ayak uyduramayan Zeynur, ruh dünyasında iniş çıkışlarla boğuşurken, diğer bir taraftan da, sürekli tüketme, harcama, sahip olma hissini durduramaz. Bu hisler karmaşası, tüm aileyi kaosa sürükler.

Nergis, köşe yazılarıyla Erice'nin sorunlarına değinirken, modernleşen yapı içerisinde zarar gören doğa ve insanların sesi olur. Değişimin hızlı yaşanması, kimliksiz bireyler ve tuhaf anlayışlar oluşturur.

Face'ten bana laf atan okurlarım kesinlikle haklısınız... derelelerini çeşmelerini sayıp dökerken dumanından, gazından laf etmeyi unutuyoruz, şunu da söylemeden duramayacağım, her ânınız iddia, hep üste çıkmak istiyorsunuz... Erice cinayetlerini yazamadım, geceleri silah sesinden uyunmuyor, ölümlü bile havai fişekle gömeceğimiz bilinçsiz günler yakındır (s. 71).

Bilinçsizlik kendi yanı sıra, sorgulamayan kafa yapılarını da meydana getirirken, kadın ve çocuklarla birlikte doğayı da aynı düzleme çeker. *Manves City*'de, tarım arazilerinin azalması, bu arazilerin yerine kurulan fabrikaların çevreyi kirletmesi, doğayı yok etmesi gibi sorunların anlatılmasıyla beraber, doğa başlı başına bir kahraman olarak, trajik olayların arasına sızar. Doğadan uzaklaşmak, teknolojinin kölesi olmak, bu trajik olayların yaşanmasının en temel nedenlerindedir. *Balık doluydu dereler, asıl Dağhane meşhurdu, çeşmeye inen suyun başı balık kaynardı o zaman, adak için gidiyordu insanlar, balık havaya sığıyordu, tepelerde kokulu ağaçlar vardı* (s. 124).

Hayvanlar, bitkiler ve su kaynaklarıyla birlikte bir bütün olarak sunulan doğa, geçmiş zamanlardaki canlılığını yitirmiştir. Latife Tekin, doğal çevrenin yıkılarak yerine duygusuz, kimliksiz ve iş ahlakına uymayan büyük yapıların oluşturulmasını, yalnızca şeklen bir değişim olarak anlatmaz. *Manves City*'de, devasa yapılarla distopik bir dünyadır yaratılan. İşçilerin insan olarak algılanmadığı, hiçbir dinî, töresel ya da adli yasanın hükmünün olmadığı kötücül bir dünya anlatılırken, Nergis'in bu yıkıma dur diyen cılız sesi, ütopyik bir dünya yaratma gücüne sahip olmasa da uzak geçmişin güzel günlerine hasreti içerir.

Dağlar bile satılmıştı, arka vadiler, dereler... Taksi plakası alır gibi maden arama ruhsatı satın alan aileler vardı, topladıkları yetki belgelerini rulo rulo rafa dizip Ruhsat Kütüphanesi kurmuş insanlardan söz ediliyordu. Planlaması yapılmıştı çoktan ne Yağderesi kalacaktı ortada ne Pırasa Ovası ne Erice. Dağlardan denize kadar Enerji şehri (s. 87).

Doğanın büyük bir tehlike içinde oluşunun kısa, net ve vurucu kelimelerle anlatılması, okuyucunun dikkatini; kendi gerçekliği içerisinde kolayca ilgi kurabileceği ovalara, dağlara, derelere çekmesini sağlar. Ersel, doğa tahribatını ve yapılan değişimi çok daha iyi kavrar. Beş yıl sonra memleketine döndüğünde adresini bulamayacak kadar değişmiş bulunduğu Erice'deki değişim hızına, inanamaz. *Yağderesi'nde kaybolacak değildi Ersel, dağlara bakarak yönünü kestirip yolunu bulabilirdi kolayca, asıl onu düşündüren hayatını nasıl sürdüreceğini bilememek* (s. 77).

Ersel'in farkına vararak huzursuz olduğu olumsuz değişimler, genellikle bahar ayında yaşanmış olarak sunulur. Nergis, Ersel, Eda ve diğer alt sınıf insanların yaşamlarındaki çoğu ölüm ve acılar, canlılığı sembolize eden bahar ayıyla aynı düzlemde anlatılarak, ayrı bir zıtlık yaratılmış ve böylelikle, acılar daha görünür kılınmıştır. İşçilerin Ersel ve Nergis'in önderliğinde direnişi ve Ersel'in üzerine atılan iftira bahar ayında olur. Nergis'in Ersel'le yollarının kesişmesini engelleyen, çocuklarının babası Çağdaş'la yaşadıkları, yine bahar ayında olur, biter.

Nergis, Ersel'in hayatının tümünden değişeceği ve Eda'nın öleceği bu bahar ayında, köşe yazısında insanlara doğaya yüzlerini dönerlerse, mutlu olacaklarını söyler. Doğa, romanın hem önemli bir kahramanı hem mekânı hem de bahar mevsimiyle, zaman unsurunu belirlemesi yönlerinden önem taşır. *Solup gitmeden sırtınızı bir ağaca, yüzünüzü bir çiçeğe yaslayıp baharı yaşayın doyasıya, açın gözlerinizi gönüllerinizi, dışarıda renkler sönmeyen içinize çekin sevginin kokularını* (s. 80).

Sevgisizleşen bireylerle birlikte, Erice'de değişen yalnızca yollar, yer isimleri ve doğa değildir. Büyük değişimle birlikte insanlar iki anlamda da yollarını kaybetmiş, pusulalarını şaşırılmışlardır. Romandaki kimliksizleşmenin, yabancılaşmanın arka planında, hesapsızca yapılan yeniliklerin doğaya, kültürel değerlere ve özellikle insan haklarına uygun olmayışı üzerinde durulur. Teknolojinin imkânlarıyla kurulan ruhsuz yapıların hızla çevreyi istila edişinin çalışma alanlarından başlayarak, tüm yaşam sahasını kaplayacak ölümlere, kayıplara neden olması, modern ve hızı imleyen bir zaman içerisinde yaşanır.

4. Küçük Erice'nin Büyük Distopik Kenti: Manves City

Romanda uzak bir geleceğe ya da geçmiş bir zamana ait özellikler kullanılmadan, 2000'li yılların gerçekliklerinden hareketle, etrafına kötülükler saçan, adaletsiz, sentetik ve ruhsuz bir şehir tasvir edilir. Asli kişi Ersel'in kaybolan beş yılında, Erice adlı küçük bir ilçeye kurulan, devasa işçi şehri *Manves City*, işverenler için ütopyik bir dünyayı karşılarken, sürekli ezilen, hakları görmezden gelinen işçiler ve yarattığı doğa yıkımıyla, baş başa kalan halk için, distopik bir mekân olarak yorumlanabilir.

Distopya, ütopyanın aksine olumsuz çağrışımları olan mekânlar üzerine kurulur. Kapitalist sistemle ilerleyen makineleşmeyle, çevreye yayılan ekolojik felaket, kurgusal dünyada yerini aldıkça, kaçınılmaz bir şekilde distopyayla ilişkilendirilmiştir. Ekolojik felaketlerin konu edildiği eserlerde, büyük çevresel yıkımların yaşanacağı üzerinde durulurken, kurulan sistemlerde ezici, sınırlayıcı ve yıkıcı distopik ifadeler yaratılır. Ezilen çoğunluk olmasına karşın, yaratacağı ya da yaratmayı hayal ettiği ütopyik evren, kuvvetsiz kalır. Burada da bir çelişki ister istemez ortaya çıkar: Kime göre ütopya, kime göre distopya? *Manves City*'i kuran paranın hâkimi erk, işçilerin olumsuz şartlarda çalıştırıldığı ve tek kazananın şehrin sahipleri olduğu bu yeri, kusursuz çalışan bir makine olarak görür. Çalıştığı ve para getirdiği sürece onlar için bu devasa, işçiler şehri, gerçekleşen bir ütopyadır. Emeklerinin karşılığını almak isteyen ve insani şartlarda çalışmayı uman işçilerin tarafından bakıldığında *Manves City*, ezici ve yok edici özellikleriyle distopik bir mekândır.

Ütopya ve distopya birbirine bağlı bir madalyonun iki yüzü olarak dururken, azınlığın ütopyası, çoğunluğun distopyası pahasına oluşur (Stableford, 2017: 366).

Vedplast ve *Manves City*'nin kurucularının doğada ve insan yaşamında yarattıkları yıkıma karşı, yerel bir gazetenin köşesinde cılız bir sesle ve bir daha asla dönülmesi mümkün olmayan bir dünyadan bahseden Nergis'in evreni, ütöpik özellikler taşımasına rağmen *Manves City* kadar gerçek ve güçlü değildir. 2000'li yıllar, *Manves City*'lerle dolu bir dönemi karşılar. Ancak Latife Tekin'in Türkiye'de küçük bir ilçede yarattığı *Manves City*, İstanbul, ya da Ankara'daki *Manves City*'lerden bazı yönleriyle farklıdır. Çevresel yıkımları, etraflarına yaydıkları kirlilik, robotlaşan bir çalışma sistemini getirmeleri yönüyle, metropol *Manves City*'leriyle benzerdir. Ancak, Latife Tekin'in *Manves City*'isinde tüm ilçeyi kaplayan, kültürel bir yozlaşmayla paralel ilerleyen doğa ve insan kıyımı, dozu artırılarak, korkunç imgeler içerir.

Helak edilen Sodom ve Gomore gibi Erice de tek değildir. Çevresinde kendi gibi her yönden yozlaşmış diğer yerleşim yeri de *Sürüklenme* adlı romanda anlatılmıştır. Her türlü ahlaksızlığın kol gezdiği, insanların bu yaşananları, sıradan olaylar gibi karşıladığı bir zamanda, *Manves City*, ölüm saçmaktadır.

Romanda bir babanın üvey kızını arama hikâyesi üzerinden sapıklıklar, acımasızlıklar, kimliksizleşme, yabancılaşma gibi birçok tema üzerinde durulur. Bu olayların yaşandığı Erice'deki *Manves City*, doğanın saflığı ve teklifine inat, kirli, çoğul ve yayılmacıdır.

Ben hâlâ bizim bölüme sebil aldirmaya uğraşıyorum, o kadar yüksek ısıda çalışan insana 0,5'lik su ne yapar, susuzluktan dilimiz dudağımız çatlıyor; vicdan kalmamış, makinelerin başından ayrılmamız da yasak... bizim gelincik tarlamız da bir dahaki bahara yok, Manves almış orayı da üst yamacından çevirmeye başlamışlar bile, telefon fabrikası kuracaklarmış, Erice'nin yoksulu sahipsizi bol nasıl olsa, işçi bulmaktan yana sıkıntı çekmiyorlar. Bu gidişle Pırasa Ovası'nda tarla bırakmayacak Manves, gündüz birbirimize seslenemiyoruz bile, kımıldanmamıza izin verilmiyor (s. 17).

Kısıtlayıcı, zorba bir çalışma alanından bahsedilen romanda, bu zorbalık hızla sokaklara, evlere, insanlara sirayet eder, büyük bir mutsuzluk oluşturur. Mutlu olunması beklenen evler, yuvalar tüm gün cendere içinde çalışan bireyleri bir türlü bırakmaz. Latife Tekin, yuva kavramı üzerinde çokça durur. Bu yuva sentetik ve bozulmuş bir mekân değil, doğanın insan yaşamının merkezine alındığı bir anlayışla inşa edilen sıcak, samimi bir yer olarak tanımlanır. Bu tanım, çevreci eleştiriyle gelişen çevreci romanın

sınırlarında gelişir. İnsanın gerçek yuvası, el değmemiş topraklar mı, yoksa insanların inşa ettiği alanlar mı? Çevreci roman bu soruya verdiği cevapta, kentleri aşağılayan, doğayı yücelten bir anlayışın tarafında yer alır (Topçu, 2019: 121).

Manves City, dış dünyada doğayı tahrip eden yayılcı ve çirkin görüntüsünün yanında, içeride, işçileri geçmiş günlerdeki uygulamalara hasret bırakacak yaptırımlarla, yenilikçi pranga sistemleriyle felaket yaratan yapısını kuvvetlendirir. *Elimiz ağrıyor yanıyor, naylon bardakta çay içmek istemiyoruz... gece vardiyasında dört zeytin bir domatesle işçi çalıştırmaz* (s. 17).

Dinlenme, yeme içme gibi işçilerin en doğal hakları, kârı artırır düşüncesiyle görmezden gelinirken, üretim hızını artırmak için işçileri robotlaştıran, insanlıklarına yabancılaştıran birçok uygulama da hayata geçirilir. Marks'ın emek-sermaye çelişkisi üzerinden işlediği yabancılaşma kavramı, romanda en çok üzerinde durulan mevzulardandır.

Marks'a göre, üretim zincirinin koşullarının yarattığı süreçte, bütün bireyler otomatik olarak yabancılaşmakta, yani nesnel koşulların belirlediği insanın varlığı insanın özüyle çelişmektedir (Akyıldız, 1998: 165).

Romanda, özellikle Ersel ve Zeynur üzerinden yabancılaşma kavramı somut bir şekilde işlenir. *Manves City*'de yaratılan, üretim hızlı, emeği önemsemeyen çalışma tarzında, işçiler birbirleriyle yarışılırken, zamanla insana ait tüm değerlerini yitirirler. Ersel boşluk içinde gezinen edilgen bir bedeni sürüklerken, Zeynur, delirir.

Bireyin modern dünyada yozlaşmasıyla beraber ona ait tüm parçalar değişirken, bu sürecin oluşumunu sağlayan yabancılaşmış unsurlar mülkiyet, sanayi ve din olarak ortaya çıkar. (Ollman, 2008: 219). *Manves City*, Vedplast, acımasız yapılarıyla işçileri duygusuz çalışanlara, robotlara dönüştürür.

Önce Nergis'in kısa anlatımlarıyla okuyucuya sunulan *Manves City*, Ersel'in memleketi Erice'de kızını ararken yaptığı küçük yolculukta, her şeyiyle betimlenir. Hapishaneden arkadaşı, göçmen Amir'in yönlendirmesiyle, büyük bir çiftlikte iş bulan Ersel'e, çiftliğin yönetiminden sorumlu Ogün Bey, çevreyi tanıtır. *Manves City*'inin Ersel'deki ilk imgeleri bu anlatılanlar olur. *Buradan bizim çiftliğe kadar satın aldılar, karanlık fabrika kuracaklarmış, insansız fabrika, enerji tüketimi sıfır, robotlar yapacak üretimi, Erice'nin nereye gittiğini düşünüp hayal etmeye çalış bu söylediğimden* (s. 60).

İnsansız bir yaşamın yaratılacağı, doğanın katledileceği fikrini kafasında kurarak, kızı Eda'yı ararken, çocukluğunun geçtiği yerleri tanımakta

zorluk çeken Ersel, Vedplast ve *Manves City*'yle karşılaşır. Bilimkurgu filmlerini aratmayan ileri teknolojisiyle, insansızlığıyla bu devasa yapılar, Ersel'i ürpertir. *Vedplast 100 m orayı neden görmek istediğini bilmeden Vedplast'ın dış duvarları boyunca yarım saate yakın yürüdü, ne kadar gitse sonuna erişemeyecekti sanki* (s. 74).

Sonsuz büyüklükteymiş algısını yaratan Vedplast'a, Ersel'i iten kendisine doğrudan söylenmeyen gerçeklerdir. Vedat Bey'e ait Vedplast'ın büyüklüğünü gözleriyle görmek ister. Yalnızca kızını isteyen Ersel, kimseyle savaşacak güçte de değildir. Modern birey, artık kahraman özelliklerini taşımamaktadır. Surları önemsemeyen, birçok savaştan başarıyla çıkan, önüne çıkan engelleri aşır sınavları geçen Odesseus, tarihte kalmıştır. Ersel ise ne geçmişin izlerini sürmektedir ne de geleceğe dair bir umudu vardır.

Ersel'in aynadaki görüntüsü kendisine hiçbir şey ifade etmez. Yaşanılardan, etrafında gördüğü ruhsuz, robotlaşmış yapılardan ve gerçek mi hayal mi olduğunu, kendisinin de tam bilemediği yansımalarından korkmuştur. Ayaklarının Ersel'i götürdüğü yerler bir sonu işaret etmektedir. Modern bir destan kahramanı olan Ersel, geçmiş zamanların kahramanlarına yalnızca çıktığı yolculuk yönüyle benzer. *Manves City*'inin içinde yaşananlar da en az dış yapısı kadar ürkütücüdür. Her anı izlenen ve robot insan olmaya sürüklenen roman kahramanları mutsuzluğa itilir. Şikâyet mektupları, mutsuzluğu çarpıcı bir şekilde ifade eder.

Dövmesi olanlara mesai hakkı tanınmıyor. Erkek işçilerin küpe takmasına yasak konması kabul edilemez. Servis sorunu ne zaman çözüme kavuşturulacak?.. Fabrikamız süper modernken çorbamızdan çıyan çıkıyor hâlâ. Kameralar sorun teşkil ediyor. Altmışken yetmiş çıkarıldı. Saniyemiz izleniyor, nefes almakta zorlanıyoruz (s. 76).

Eserde aralıklarla yer alan bu şikâyet mektupları, işçilerin sesi olur. Farklı seslerin ve konumların ve anlatıcıdan farklı bakış açılarının varlığı, esere zenginlik katar. Distopik şehir *Manves City*'inin yarattığı yıkım, Nergis, Zeynur, Ersel, işçiler, yöneticiler ve anlatıcı tarafından yansıtılarak, gerçekliğin varlığı da kuvvetlendirilmiştir. İşçileri, ruhu olmayan sayılarla sınıflayıp bölen *Manves City* yöneticileri, en baştan yabancılaştırma işini ciddiye alırlar. Bu isimlere en çarpıcı örnek "*S ÜST 9E TGRB*" (s. 77) dir.

Distopya çıkış noktası olarak, bir isyanı, başkaldırıcı içerir. Yaşanılan dünyanın şartlarından hareketle varılacak yeri gösterirken hem bir yeri hem de hiçbir yeri karşılar. *Manves City*'ler Türkiye'de dev binalarıyla ayaktadırlar, ama eserde tüm sosyal gerçekliğiyle verilen Erice'de yaşananlar hem vardır hem de yoktur. Verilen ipuçları gösterir ki, gelecekte

Manves City'ler, kendi kültürel unsurlarını yaratacak ve büyük bir yıkıma neden olacaktır. Bu ağıt ya da çığlık sesleri ve cümleleri, yazar tarafından küçük bir ilçede çıkarılarak, şimdilerde büyük şehirlerde yaşanan yozlaşmanın *Manves City*'ler sayesinde oraları da etkileyeceği kehanetini taşır. Bu öngörü ve Tekin'in bir bir saydığı sapkınlıklar, yok oluşlar distopik bir mekânın oluşmasını sağlar.

5. Manves City'nin Üstündekiler ve Altındakiler

Latife Tekin, yoğun göndermeler taşıyan eserinde, dünyadaki modern cehennem *Manves City*'de, günahlarını çeken insanlarla, onları cezalandıran üst sınıf kişileri ve bu sınıfa yardımcılık eden araftaki insanları anlatır. Zamanla daralan güçlü ve ağır bir daireyi simgeleyen yönetici sınıf, yalnızca uygulamaları ve yarattıkları sistemle varlıklarını gösterirler. Sıkıştırıldıkça bunalan, Ersel, Nergis, Eda, Zeynur; sistemin “*zayıflar yok olur*” ilkesine bağlı olarak, yok olurlar. Roman, zenginlerin, güçlülerin ve boyun eğenlerin başarılı olacağını imlerken, zayıflara yer olmayacağını bildirir. Kurban kadınların hayatlarına ve onların gerçekliklerine yolculuk yapan erkek kahraman Ersel dışında, kurbanlar da kimliksizleşip mutsuzluğa itilip bedenleri kullanılanlar da, kadınlardır. *Manves City*'i yöneten güçlerin karşısında savunmasız doğa ve kurban kadınlar vardır. Bu zıtlık ve zıtlık içinde tükenen hayatların özellikle kadınlara ait olması, erk'in kurduğu distopik şehirde yok saydığı bir diğer önemli unsurun ise doğa oluşu, Tekin'in üst ve alt düzlem içinde yarattığı kurgunun çevreci roman ve ekofeminist eleştiri kapsamında yaratıldığını gösterir niteliktedir.

Ersel'in çocukluk aşkı Nergis'le bir türlü söze dökülmemiş ve bu yüzden de yaşanmamış aşkları, derin mutsuzlukların ve acıların arkasında sezdirilmekten öteye gidemez. Aslında *Manves City*'de ya da Vedplast'ta çalışmak zorunda kalan ilçe halkının tamamında derin bir hüznün hâkimidir. İstekler, hayaller, mutluluk planları sezdirilmekten öteye gidemez. Tekin'in insan psikolojilerine eğilmek yerine derin acı ve üzüntüyü eylemlerle sunuşu, masal ve halk hikâyelerindeki iyiler-kötüler zıtlığının art arda devam eden eylemlerini hatırlatır. Bu iki türde doğanın epik dünya düzeninin bir parçası olarak var olmasını da dikkate almak gerekir. Latife Tekin, bu yapay işçiler şehri zıtlıklarla ve sadece üst'tekilerin yarattığı baskıya büyüteci tutmak amacıyla hiçbir kahramanın psikolojik tahlillerine çokça girmeden yaparken, doğanın bir zamanlar insan hayatının merkezinde var olduğu günlerin türsel üslubunu sürdürüyor oluşu bilinçli bir seçim gibi görünmektedir.

Bir eski zaman yolcusunun özelliklerini hatırlatan, üvey kızı Eda'nın izini sürmeye çalışan Ersel, onu bulduğunda kendini de bulacağını düşünür. Aslında romandaki herkes, kayıp bir ruhu taşımaktadır. Ersel, ba-

bası intihar etmiş, annesi evlenmiş ve üvey ilişkilerin tam ortasında büyümeye çalışmış bir adam olarak, üvey kızının peşinde kendi üveyliğinden kurtulmak istercesine, öz'üne dönmek ister. Eda, Vedplast'ın sahibi Vedat'a sunulmuş küçük kızlardan yalnızca biridir. Vedat'ın eşi, kocasından kurtulmak için Eda'yı kullanır. Küçük kızı öldüren Vedat mı yoksa Ersel'e kurulan tuzağın planlayıcıları mı tam belli olmasa da Eda'nın üst sınıf insanların elleriyle öldürüldüğü bir gerçektir.

Ersel, tehlikeyi hissetmesine karşın, kirlenmiş ve betonlaşmış memleketinde kendisine tek çıkış yolu olarak, Eda'yı görür. Eda'yı düştüğü karanlıktan kurtarırsa, belki kendisi de aydınlanabilir düşüncesiyle, Vedat'a giden yolu bulmaya çalışır. *Kaybolmuş gibi hissediyordu kendini, Eda'yı bulmadan bu durumdan kurtulamayacağını düşündü bir an, onu hayata bağlayan neredeyse tek canlıyla bağı kopmuştu* (s. 85).

Eda kayıptır, Zeynur kaçmıştır ve roman içindeki kurban kadınlar arasında Nergis, erkeklerden yardım talep etmesi dışında, ayakta çabalamayı sürdürmesi yönünden farklı bir yapıda kabul edilebilir. Romanda eyleme geçen, kaderine razı olmayan tek kişidir.

Nergis, Zeynur ya da Eda, erk'in sahibi üst'tekiler tarafından doğayla birlikte kaybolurlar ya da acı çekerler. Tekin, anlatıcı ve kahramanların kendilerini ifade ettikleri cümlelerde tahrip edilen doğayı hiç unutmaz.

Zeynur, yaşadığı ilçenin kadınlarından farksız bir yaşamı sürer. Onu farklı kılan en önemli özellik, deliliğidir. Birçok akla sığmayan olayı sineye çeken ya da onlara uyum sağlamayı tercih eden hemcinslerinden ayrı olarak, kimin akıllı kimin deli olduğunun tanımlarının zor yapıldığı bir dönemde, çoğunluktan farklı tavırlar sergiler ve romandaki yolculuğu akıl hastanesinde biter. Aklındakileri döktüğü defteri, tutunamayan yoksul bir insanın dramını anlatır. Defterin yelkenli bir kayık şeklinde katlanması, çocukluğu akla getirir ve temizliği, özgürlüğü sembolize eden suya bırakılma isteğini çağırır. Su, doğanın en önemli parçalarından biridir. Ancak, erk sahipleri doğayı tahrip ederken doğal su kaynaklarını da yok ederler. Zeynur, su'dan ve doğadan uzaklaştıkça, yaşadığı korkular ve ıstıraplar da artar. Bu korkular, cinayetler, yok sayılmalar ilçede sıradan hadiselerdendir.

Bir başka doğal durum da insanların bir anda kaybolmalarıdır. Ersel'in sonunu hazırlayan Eda, anılarda varlığını sürdürür. Hem vardır hem de yoktur. Bedeni, erkeklerce alınıp satılan bir nesneye dönüştürülmüş, sonunda boş bir araziye atılmıştır. Üst sınıftaki insanların alt sınıf insanlara ait tüm değerleri hor görüşlerini yansıtmaları bakımından Eda, romanın en önemli kahramanıdır. Kayboluşu ve ölümü, tüm dengeleri alt üst eder.

Eda'ya yapılanlar, çocuk bedeninin masumiyetini görmezden gelerek, kendi ilkel isteklerini karşılamaya çalışan erkek dünyasına ve beraberinde üst sınıf insanların pervasız yaşam şekillerine eleştiriler içerir. Eda tek değildir ve romanda küçük kızların bu tarz istekleri karşılayacakları bir pazarın oluşturulduğu gerçekliği üzerinde durulur. Bir yandan da Eda ve doğa iç içe geçer. Eda, sevdiklerinin hatıralarında yaşatılırken, doğaya ait unsurlar da hep geçmişin güzelliğini taşımaktadır. Doğa da Eda da sanki bir zamanlar var olmuşlar ve gerçekliklerini yitirmişlerdir. Latife Tekin'in çevreci ve ekofeminist tavrı romanın tamamına, Eda- doğa kaybıyla ya da varlığıyla yayılır. Eda ve doğa, insanın en acımasız kararları ve seçimleriyle büyük bir boşluk yaratırlar.

Bu boşluğun mimarı olan insanın olduğu yerde, tarih boyunca birçok ahlak dışı olayın yaşandığı bilinmektedir. Romanda, bir tür Sodom ve Gomora imgesi yaratılır. Latife Tekin bu çirkin alışveriş olayına farklı bir yorum getirir. Her şeyi bilen ve sessiz kalan bir yığını anlatır. Bu yığın yanında toplumsal hayata ve canavarlaşan şehre hükmeden ve onu yöneten erk'i anlatır. Tekin, uzun bir ağıt yakar, ezilen kadınlara, hayalleri ve bedenleri satılan çocuklara, horlanan erkeklere, emeği çalınan işçilere, en çok da tabiata uzun ve acı dolu bir ağıt yakar.

Eda ve Ersel'in arasında kurulan baba-kız ilişkisi şehrin garipliği ve yozluğu içinde Freudyen bir yorumla açıklanabilecek iğdiş edilme, baba kompleksi gibi travmaları içerir. Ersel ne kendi babasından ne de üvey babasından sevgi görür. Dayak yiyen, horlanan küçük Ersel, annesini dayakçı bir adamla paylaşmak zorunda kalır. Çevresinde sağlıklı örnekleri pek bulunmayan, baba-çocuk ilişkilerinin gölgesinde büyür. Latife Tekin, tahrip edilen doğa ve doğaya eş seçtiği küçük kız Eda'ya erk'in sahibi erkeklerce uygulanan tecavüz ve yok edişleri büyük bir karamsarlıkla aktarır.

Eda'nın hastalığı sırasında rüyalar ve hayaller içinde gidip gelen Ersel, ölümün gerçekliğiyle babalığı seçer. Rüya ve hayal içindeyken, babalık kavramı dışında olduğu sezdirilir. Eda'nın Ersel'le ilgili duygularının anlatıldığı kısım, en az Ersel'in duygularının anlatıldığı kısımlar kadar ilginçtir.

Gerçek babası olmadığını biliyordu, sır değildi bu, üvey babasının, rüyama girip de kızın oldun, diyerek saçlarını okşayıp sevişini özliyordu, Himal'le kuşlar gibi cıvıldaşıp oynaşmaları gözünün önünden gitmiyor, aşkım, aşkım, aşkım. Babasından göremediği sevgiyi Ersel'den görmüştü (s. 31).

Ersel ve Eda, *Manves City*'e uygun bir baba-kız ilişkisi yaşarlar. Kurdukları baba-kız ilişkisinin zemininde, tuhaf bir hissin varlığı anlatıcı tarafından sezdirilerek bırakılır. Eda'nın ölümüne neden olan ve alt sınıf

insanları varlıklarıyla sıkan, bunaltan üst sınıf kişiler, *Manves City*'e ismini veren ahlaken yozlaşmış insanlardır. *Manves City*'inin sahibi ya da sahipleri kişi olarak romanda konu edilmez. Uygulamaya koydukları sistemin işçilere, ilçe halkına yansımalarıyla varlıklarını hissettirirler. Vedplast'ın sahibi Vedat'ı herkes tanımaktadır. Yüz yüze bir ilişkiden ziyade, dedikodular ve duyulanlarla tanıtılan Vedat, küçük kızlarla birlikte olan, sapkın bir kişi olarak anlatılır. Vedat'ın sapkınlıkları, bir sis perdesinin ardından başka isimler, araçlar üzerinden verilirken, Ersel, destan türüne özgü bir aktarımla birçok insandan insana kötülüğü artan bir Vedat'ı tanımış olur. *Porno işine girdiği, Fumoten'in eski patronu Vedat'a küçük kız ayarladığı söyleniyordu, tek başına yapılacak işler değildi bunlar, çeteleşmişlerdi mutlaka* (s. 65).

Parasal gücü elinde bulunduran Vedat ve diğer güç sahiplerine karşı yapılacak tek şey, susmaktır. Romanın geneline sinen hâkim düşünce, erk'i elinde bulunduranlar, hayatta her türlü hakka sahiptirler, doğa, kadın ve çocuk gibi savunmasız olarak gördükleri tüm canlılar, onların hizmetine sunulmuştur. Doğa yok olma tehlikesi altında yaşamına devam etmeye çalışırken, tabiat gibi savunmasız kadınlar ve çocuklar güç sahiplerince kullanılmaktadır. Latife Tekin'in masalsı üslubuyla dağılan, toparlanan ve zamansızlık kazanan trajik olaylar, çevreci ve feminist ekolojik eleştiriyi iç içe geçerek, toplumsal bir gerçeklik kazanır.

Sonuç

Latife Tekin, ilk eserinden itibaren doğaya yakın duran tavrıyla, çevreci bir hassasiyete sahip olduğunu göstermiştir. *Ormanda Ölüm Yoktur* adlı romanından sonra, çevreci ve feminist çevreci bir anlayışla, kadınlara yapılan haksızlıkları ve işçilerin sömürülüşünü, doğaya uygulanan yıkım politikalarıyla birlikte ele alır. Son romanı *Manves City*'de, makinelerin egemenliğini ilan ettiği, insanların kültürel değerlerine yabancılaştıkları, distopik bir mekân yaratır. Âdeta, robotlaşmış ve sömürücüler tarafından öngörülen şartlarla kısıtlanmış, fazla sınırlayıcı kurullarla boğulmuş, insan haklarından bir hayli uzak mekânlarda çalışmaya zorlanan işçi kadın ve erkeklerin yaşamaya çalıştığı Manves City adlı yapay şehirle, aynı adı taşıyan roman, gelecekte böylesi yok edici şehirlerin olabileceği korkusunu okuyucuyla paylaşır. Bu distopik kenti yöneten; işçiler ve sıradan insanlarla ulaşılması zor olan üst sınıf, emekçi insanların alın terlerini sömürmekle kalmaz, yarattıkları sömürü düzeninde kadın bedeni, tıpkı hoyratça kullandıkları doğa gibi edilgen, uysal ve çaresiz bir hale sokulur. Romanda, Ersel'in arayışı ve şehir içindeki küçük yolculukları, hep tahrip edilen, hükmedilen doğaya, ya da öldürülen, tecavüz edilen, bedenleri satılan kadın ve kız çocuklarına çıkar. Latife Tekin, bedeni hor görülen ve sırf kadın

olduğu için aşağılanan, sömürülen kadın kahramanlarını, okuyucuyu etkilemek için kendi ağızlarından konuştururken, doğanın kadın bedeniyle yok oluşunu kadın sözcülerce aktarır. Kurulan cümleler, hep yıkımın, yok oluşun acı çağrışımlarını taşıırken, sömürüyü ve acıyı gerçekleştirenler ise, erkekler, paranın kontrolünü elinde tutanlar olarak yansıtılır.

Egemen sınıfın zenginliklerini artırmak için, kurdukları yeni çalışma alanları, insanın isteklerini görmezden gelen bir yapı içinde şekillenirken, kuruldukları yerler ise zeytinlikler, incirlikler gibi verimli tarım arazileridir. Doğanın tahribi, yeni ama ruhsuz çalışma alanlarıyla birlikte, yeni işçi davranışlarının beraberinde türeyişi, yeni bir kültür de yaratır. Bu yeni kültür, geçmişle, gelenek ve görenekleriyle bağları olmayan, kadına, doğaya, çocuklara değer vermeyen düşünceler içerir. Latife Tekin, kendisinin de belirtmiş olduğu gibi, ekofeminist, sosyalist ve çevreci bir anlayışla eserler verir. *Manves City* de bu anlayışla yazılmış bir eserdir.

Roman kişileri, kurbanlar ve katiller düzlemine basitçe indirildiğinde, kadınlar ve doğa, kurbanlar sınıfındayken, erk'i elinde bulunduran ve kurbanlarını rahatça kontrol etmek için distopik mekânlar icat eden erkekler ise katiller sınıfındadır. Bu iki zıt dünyanın ya da çevrenin, ezen-ezilen boyutunda anlatıldığı roman, emekleri görmezden gelinen, sömürülen işçilerin dertlerini anlatması yönüyle sosyal çevreci, kadın bedeninin doğanın sonsuz ve dokunulmamış topraklarıyla birlikte tecavüze uğraşı, yok edilişi yönleriyle ekofeminist karakter taşır.

Küçük kız çocuklarının bedenleri üzerinden kirli pazarlıkların yapıldığı, kadınların öldürüldüğü, horlandığı, işçilerin emeklerinin karşılığını alamadığı, doğanın sanayi bölgeleri yaratma isteğiyle tahrip edildiği, Erice adlı bir ilçeden başlayarak, evrensel sonuçlara varan sanatçı, doğadan kopan modern insana, bu yok oluş uçurumundan kurtuluş reçeteleri vermez. Gerçek dünyanın, Latife Tekin'in distopik dünyasına dönebileceği korkusu üzerine şekillenen roman kurgusu, iyimser bir bakışı içermese de kadın bedeniyle doğanın uçsuz bucaksız topraklarının asıl sahipleri konusunda erkekten ve güç odaklarından uzak bir cevabın aranması yönünde, feminist ve çevreci bir dünya algısı yaratma uğraşı içine girer. Roman, distopik *Manves City*'de çevreci ve feminist eleştirilerle birçok motifi ve kahramanı işleyerek kadın bedeni ve doğanın kullanımı üzerine şekillenmiştir.

KAYNAKLAR

AKYILDIZ, Hüseyin (1998), "Bireysel ve Toplumsal Boyutlarıyla Yabancılaşma", *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, S. 3, s. 163-176.

- ATİK, Şeref nur (2011), *Latife Tekin'in Romanlarında Yapı, Tema ve Anlatım*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- AYDIN, Metin (Eylül 2008), “Dilim Çılgılık, Islık Dili Olsaymış Keşke”, (<http://umitzeynep.blogcu.com/dilim-ciglik-islik-dili-olsaymis-keske-3/4098107>), (Erişim Tarihi: 27.04.2019).
- BALIK, Macit (2011), *Latife Tekin'in Romancılığı*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Ankara.
- BALIK, Macit (2013), “Çevreci Eleştiri Işığında Latife Tekin'in Romanları”, *Acta Turcica*, 5/1, s. 1-16.
- BELGE, Murat (2006), *Edebiyat Üstüne Yazılar*, Yapı Kredi Yay., İstanbul.
- BERKTAY, Fatmagül (1996), “Ekofeminizm ya da Yüreğin İyimserliği”, *Kadın Araştırmaları Dergisi*, 1996, S. 4, s. 73.
- DOĞAN, Süreyya (2017), “Ekoeleştiri ve Buket Uzuner'in Romanları”, *Kesit Akademi Dergisi*, 3/11, s. 673-692.
- GÜNDÜZ, Osman (2007), *Türk Edebiyatı Tarihi-IV*, (Ed. Talat Sait Halman vd.), Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., İstanbul.
- HUYUGÜZEL, Ö. Faruk (2018), *Eleştiri Terimleri Sözlüğü*, Dergâh Yay., İstanbul.
- KARAHAN, Burcu (2002), “Yeşillenen Edebiyat Eleştirisi”, *Varlık*, S. 1138, s. 28-34.
- KORAT, Gürsel (1998), “1969'dan 1998'e Romanda Yeni Yönelişler”, *Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı Sempozyumu*, 22 Kasım 1998, Edebiyatçılar Derneği Yay., Ankara, s. 319- 339.
- KÜMBET, Pelin (2012), “Ekofeminizm: Kadın, Kimlik, Doğa”, *Ekoeleştiri, Çevre ve Edebiyat*, Phoenix Yay., Ankara, s.171-206.
- MORAN, Berna (2001), *Türk Romanına Eleştirel Bakış- III*, İletişim Yay., İstanbul.
- OLGUN, Hakan (2017), “Ekofeminizm: Kadın-Doğa İlişkisi ve Ataerkil Tahakküm”, *Yeşil ve Siyaset: Siyasal Ekoloji Üzerine Yazılar* (ed. O. İmga ve H. Olgun), Liberte Yay., Ankara, s. 388, 398-408.
- OLLMAN, Bertell (2008), *Yabancılaşma/ Marx'ın Kapitalist Toplumdaki İnsan Anlayışı*, (Çev. Ayşegül Kars), Yordam Kitap, İstanbul.

- OPPERMANN, Serpil (Nisan 2009), “Ekoeleştiri, Pen Türkiye GreenPen Projesi” (<http://www.pen.org.tr/kategori/haberler/1317/ekoeldestiri>), (Erişim Tarihi: 25/04/2019).
- ÖZER, Pelin (2005), *Latife Tekin Kitabı*, Everest Yay., İstanbul.
- SAVAŞIR, İskender (1987), “Yazı ve Yoksulluk”, *Defter Dergisi*, S. 1, s: 133.
- STABLEFORD, Brian (2017), “Ekoloji ve Distopya”, *Ütopya Edebiyatı*, (Çev. Zeynep Demirsü), İş Bankası Kültür Yay., İstanbul, s. 359-390.
- TEKİN, Latife (2018), *Manves City*, Can Yayınları, İstanbul.
- TAMKOÇ, Günseli (1996), “Ekofeminizmin Amaçları”, *Kadın Araştırmaları Dergisi*, S. 4, s. 77-84.
- TOPÇU, Türkân (2019), *Türk Edebiyatında Çevrecilik*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.